

Opgave 2 Gerard Reve en het ezelproces

In 1968 loopt er in Nederland een rechtzaak tegen Gerard Reve. De schrijver is aangeklaagd wegens godslastering op grond van een passage in zijn boek 'Nader tot U'. Dit boek kan gezien worden als een zoektocht naar God. Reve zoekt God echter niet op een manier die past in het religieuze klimaat van zijn tijd; hij sluit aan bij mythische beelden van goden zoals deze bestaan in klassieke, Griekse voorstellingen. Zo is er de mythe van de Griekse god Zeus die als zwaan gemeenschap heeft met Leda, de echtgenote van een Spartaanse koning. Dezelfde Zeus rooft als arend Ganymedes, de zoon van een Trojaanse heerser. In de gedaante van een stier ontvoert Zeus Europa, een koningsdochter uit Fenicië.

De passage uit 'Nader tot U' moet volgens Reve in dit licht gezien worden. In de bedoelde tekst schetst hij een mythische voorstelling waarin hij God liefheeft, die bij hem gekomen is, "onder de gedaante van een eenjarige, muisgrijze ezel". Voor deze passage is Reve aangeklaagd op grond van wetsartikel 147 dat 'smalende godslasteringen' verbiedt.

Aanvankelijk oordeelt de rechtbank dat de tekst niet smalend is, maar wel godslasterlijk. Reve gaat tegen deze uitspraak in hoger beroep en voert zijn eigen verdediging, waarin de vergelijking met de Griekse mythen een belangrijke rol speelt. Maar het gaat niet alleen om deze vergelijking, want Reve legt uit, dat de ezel in de christelijke traditie staat voor goedheid, trouw en geduldigheid.

In het hoger beroep wordt Reve uiteindelijk helemaal vrijgesproken en kort na de vrijspraak krijgt hij de P.C. Hooft-prijs voor literatuur.

In zijn verdediging (de teksten 3, 4 en 5 zijn gedeelten daaruit) stelt Reve verder, dat de term 'godslastering' vreemd is. Wil je God kunnen beledigen dan moet je immers eerst weten wie God is. Aangezien niemand dat weet, meent Reve dat het godsbeeld van zijn aanklagers onterecht boven zijn godsbeeld wordt geplaatst. Zijn aanklagers doen alsof één godsbeeld – dat Reve later 'De God van Nederland' zal noemen – het juiste is. Daarmee komt, volgens Reve, het recht van vrijheid van godsdienst in gevaar.

naar: Gerard Reve, Nader tot U, Amsterdam, 1966; Gerard Reve, Vier pleidooien, Amsterdam, 1972

tekst 3

Het is helemaal geen kwestie van smaling of van gegriefdheid. Het is niets anders dan een, overigens door mij geenszins gezochte, godsdiensttwist. Het is de plaatsing van het ene Godsbegrip, van het ene Godsbeeld, tegenover het andere, en ik meen niet, Mijnheer de President, dat het de taak van uw college zou zijn het ene Godsbeeld tegen het andere te verdedigen, en dat is toch eigenlijk wat mijn wederpartijders van u eisen. Wat is godsdienstvrijheid? In de eerste plaats: het recht om er een godsdienst op na te houden, en die openlijk en ongehinderd te belijden; ten tweede: het recht er géén godsdienst op na te houden, een recht waaraan in ons land nog wel het een en ander mankeert (...) en ten derde: het recht om het geloof in het algemeen, of enige godsdienstige idee in het bijzonder, welke dan ook, te bestrijden en te bespotten. Het is niet de taak van een moderne, pluralistische, democratische rechtsstaat de aanhangers ener godsdienstige overtuiging een speciale bescherming te verstrekken, die hij de aanhangers van bijvoorbeeld een politieke overtuiging onthoudt. (...) Om het kort en krachtig te zeggen: deze wet verleent de godsdienstige burger een volstrekt ongrondwettelijke bevoorrechting.

Ik bezit geen statisch godsbeeld, maar als ik van God een definitie zou moeten geven, dan zou die thans luiden: "God is het diepst verborgene, meest weerloze, allerwezenlijkste en onvergankelijkste in onszelf". (...) Alles wat ik over God te berde breng, is op dit godsbegrip gegrondvest. Wat het waard is, weet ik niet; ik weet alleen dat het voor mij het enig mogelijke is.

bron: Gerard Reve, Vier pleidooien, Amsterdam, 1972

- Net als Reve betoogt John Locke in zijn 'Brief over tolerantie' dat de staat niet verantwoordelijk is voor het geloof van haar burgers.
Maar Locke begint zijn brief met het noemen van een plicht en een bevoegdheid waar de overheid volgens hem wel verantwoordelijk voor is.
- 3p **7** Leg met behulp van tekst 3 uit hoe Reve in zijn verdediging een beroep had kunnen doen op de door Locke genoemde plicht.
Maak in je uitleg duidelijk voor welke plicht Locke de overheid verantwoordelijk acht. Geef bovendien aan welke bevoegdheid de overheid volgens Locke heeft.
- Naast het aangeven van de plicht en de bevoegdheid van de overheid, geeft Locke redenen waarom de zorg voor de ziel – of de verantwoordelijkheid voor het geloof – niet als een plicht van de overheid gezien kan worden.
- 3p **8** Noem twee van deze redenen.
Welke reden herken je in het betoog van Reve en licht deze toe met behulp van tekst 3.
- Mensen kunnen op grond van dezelfde tekst, in dit geval de Bijbel, verschillende godsbeelden hebben.
Reve neemt in tekst 4 stelling tegen het letterlijk lezen van een tekst. Je zou dit kunnen beschouwen als een vorm van fundamentalisme.
Reve legt in zijn verdediging uit dat de passage uit 'Nader tot U' over God als ezel niet letterlijk gelezen moet worden.

tekst 4

Ik ben ervan overtuigd, dat, (...) de narigheid mede verklaard kan worden uit het feit, dat sommige mensen niet begrijpen dat een religieuze tekst tegen elke interpretatie bestand is, behalve tegen die van de letterlijkheid. (...)

Deze Ezel is waarlijk God *onder de gedaante van een Ezel*, ongeveer zoals de Eucharistie waarlijk God is *onder de gedaante van Brood en Wijn*.

bron: Gerard Reve, Vier pleidooien, Amsterdam, 1972

- 3p **9** Leg uit dat een debat over het interpreteren van religieuze teksten kan leiden tot fundamentalisme.
Licht je antwoord zo toe dat duidelijk wordt dat fundamentalisme een modern verschijnsel is.

Onder andere vanwege problemen die zich kunnen voordoen bij het interpreteren van religieuze teksten, lijkt het soms beter deze teksten te lezen als een handleiding voor moreel gedrag.

Zo zou je ook het godsbeeld van Nederland – waar Reve zich tegen verzet – kunnen opvatten. De schrijver Nescio vat dit godsbeeld van Nederland ironisch samen als ‘de God van je tante’: een betuttelende God, die allerlei handelingen voorschrijft en verbiedt. Reve zegt over dit godsbeeld:

tekst 5

Mijn God is kennelijk niet de God van Nederland, of, zoals onze grote schrijver Nescio hem in zijn onsterfelijke verhaal Dichtertje noemt, ‘*de God van je tante, die zei, dat je moest groeten als je langs ‘t huis van je baas kwam, (...) ook al zag je niemand, je kon nooit weten wie ‘t zag.*’

bron: Gerard Reve, Vier pleidooien, Amsterdam, 1972

- 3p **10** Kun je de opvatting verdedigen dat ‘groeten als je langs het huis van je baas komt’ als een religieuze praktijk gezien kan worden?
Betrek in je argumentatie drie kenmerken van religieuze praktijken.

Uit tekst 3 en 5 blijkt dat het godsbeeld van Reve niet begrepen kan worden als handleiding voor moreel gedrag.

Toch neemt de morele notie 'gerechtigheid' wel een belangrijke plaats in Reve's werk in, zo blijkt ook uit zijn gedicht 'Roeping':

tekst 6

Roeping

Zuster Immaculata die al vier en dertig jaar
verlamde oude mensen wast, in bed verschoont,
en eten voert,
zal nooit haar naam vermeld zien.

Maar elke ongewassen aap die met een bord: dat hij
vóór dit, of tegen dat is, het verkeer verspert,
ziet 's avonds reeds zijn smoel op de tee vee.
Toch goed dat er een God is.

bron: Gerard Reve, Verzamelde gedichten, Amsterdam, 1987

De God van Reve is een God die gerechtigheid laat zegevieren, want zuster Immaculata's goede daden worden uiteindelijk wel door God gezien. We vinden het samengaan van God en gerechtigheid ook bij de denker Immanuel Kant, met name in zijn notie van het hoogste goed.

- 3p **11** Leg uit of zuster Immaculata volgens Kant op eigen kracht het hoogste goed zou kunnen realiseren.
Betrek in je uitleg de twee elementen waaruit het hoogste goed bestaat.